

Képek Tokaj-hegyalja múltjából

Bacchus földje

2006. november
I. évfolyam
2. Szám

Tartalom

Tanulmányok

Knapp Éva: Berei Farkas András vándorköltő (1770–1832) és a tokaji bor ...	85
János István: Az arany szőlővessző legendája	97

Adattár

I. Rákóczi György erdélyi fejedelem, a Tiszán inneni református egyházközségek vezetőinek kérésére, visszaadja a tokaji rév szombatnapi jövedelmét a helybeli református lelkésznek.....	103
--	-----

Hagyományainkról képekben

A szürethez kapcsolódó hagyományok Tokajban	105
---	-----

Irodalmi emlékek

Irodalmi út - Borút - Tokaj - Világörökség (Nagy Júlia)	117
---	-----

Pályázat

Mesés Tokaj	
Meseillusztrációs pályázat óvodásoknak és alsó tagozatos diákoknak.....	119

Technikai információk	120
-----------------------------	-----

Lapszámunk szerzői	121
--------------------------	-----

KNAPP ÉVA

**Berei Farkas András vándorköltő (1770–1832)
és a tokaji bor**

A XVIII. század utolsó és a XIX. század első harmadának egyik kevésbé ismert vándorköltője és alkalmi versszerzője Berei Farkas András. Irodalmi önmeghatározása, alkotó módszere, műfaji rendszere és poétikai eszköztára egyaránt kutatatlan, s életműve jó alkalmat ad a hagyományos irodalomtörténeti kánon ponyvairodalommal, az alkalmazott, illetőleg a mesterkedő irodalommal kapcsolatos egyes megállapításainak felülvizsgálatára, eddig homályban hagyott irodalmi folyamatok és hatások feltérképezésére, egy az irodalom peremterületéhez tartozó jelenség eddiginél pontosabb értelmezésére.¹

Csaknem teljesen ismeretlen, ugyanakkor viszonylag jól kutatható költői és prózai életműve az alkalmazott irodalom, a mesterkedő költészet és a világi tárgyú ponyvairodalom hármasa, egymást részben metsző körein belül helyezhető el, de néhány ponton túl is nyúlik azokon. Valószínű, hogy az önmagát költőből tudatosan irodalmi alakká, legendává átformáló alkata, sajátos beállítottsága, szélsőséges természetű, mániával határos ragaszkodása az általa kialakított és szabadnak vélt életmódhoz, s nem utolsósorban rossz híre „rettentette el” a kutatókat attól, hogy foglalkozzanak vele. A lényegében már életében kialakult ellentmondásos megítélés alapvetően befolyásolta a róla szóló későbbi irodalmat.

A Hódmezővásárhelyen született versszerző Csokonai Vitéz Mihállyal együtt tanult a debreceni Református Kollégiumban, ahonnan Csokonaihoz hasonlóan – különböző fegyelemsértések, többek között borisszasága miatt – eltanácsolták. A befejezetlen tanulmányok után több lehetőség kínálkozott életvitele kialakítására: lehetett volna kántor, tanító, házi tanító, esetleg egy jó nősülés után gazdálkodó. Farkast azonban nem vonzotta sem a tanítás, sem a családalapítás. Szeretett az emberek között forogni, szórakozni és szórakoztatni, s – mint debreceni kollégiumi éveinek forrásai mutatják – jól élni, jó borokat inni, s közben

verselni. Célját több hasonló szemléletű, másod-, harmad-vonalbeli író, alkalmi költő kortársa példájára – viszonylag könnyen megvalósíthatta volna, ha nem nincstelen.

Több mint harminc éven át mecénásokra áhítozva járta az országot, s műveit saját költségén adta ki. A legkülönfélébb társadalmi rétegek között mozgott, s miközben verseivel eseményeket és híreket közvetített, valós társadalmi igényt elégített ki. Az alföldi pásztoroknak garabonciás diákként, a nádori udvarban poétaként mutatkozott be, aki képes „ex abrupto rithmis expressare”.² Könnyedén felismerte és elsajátította a különféle viselkedési normákat, hajlékony természete kedvelte a vidám, jó borok – elsősorban tokaji – mellett mulató társaságot és műveivel évtizedeken át sokaknak biztosított szórakoztató időtöltést az országban. Tudatosan törekedett arra, hogy sajátos ízlésén kívül megjelenése is felismerhetővé tegye. Öltözetének „magyaros” vonásai („magostetejű kalapja, piros, aranysújtásos atillája csizmába gyűrt nadrágja és fehér huszárköponyege”³) éppúgy jellemezték írói „elkötelezettségét”, mint például Csathó Kálmán egyik novellájában Petőfi Sándorét („[...] a szóbanforgó fiatalúr Csokonai-szabású prémes dolmányt viselt, nyakvető mentét és zsinóros, szűk magyar nadrágot, fekete, sarkantyús kordováncsizmát”).⁴ Kereste az ismertséget, s igényelte a társasági elismerést és a mecénási támogatást. Kalandor természetében⁵ és költészetében a barokk kor tudatvilága sajátos módon keveredett a felvilágosodás és a korai reformkor eszméivel. Irodalmi példaképei Csokonai mellett Gyöngyösi István, Orczy Lőrinc, Gvadányi József, Mátyási József, Gyöngyössi János és mások voltak.

Szívós elszántságával – mellyel az események közelébe férközött, jelen volt és részesült a hírekben, s törekedett azokat gyorsan és hatásosan megverselni, kiadni és terjeszteni – kéziratok, nyomtatványok és rézmetszetek sorát hagyta ránk. E források egyedülálló lehetőséget biztosítanak az irodalmiság alsó határán mozgó, a popularitás és a literátusság között sajátos közvetítő szerepet játszó életmű kutatására, melynek egészében kivételes helyet foglal el a bor, elsősorban a „borok királya”, a tokaji emlegetése.

Társadalmi állapotának megfelelően családja kevés emléket örizhetett meg az ősekről. Ez a körülmény több alkalommal ösztönözte családi legendák kialakítására, melyekből nem hiányzik a bor emlegetése. A családtagok bemutatásában emlékezete egyszer sem nyúlt vissza a nagypapa életénél korábbi időszakra. A csupán „Farkas Pap”-ként, keresztnév nélkül emlegetett, unokájától személyesen feltehetően nem ismert apai

nagypapa református lelkipásztor volt, akit a vándorköltő a poétaságban is „ösének” vallott. Mint írja, „Még Pappá nem leve az is volt Poéta”.⁶ A szűkös adatokon kívül Farkas András további két, elsősorban saját személyiségére jellemző tényt örökített meg nagyapjáról: azt hogy „híres pap” volt és hogy „Fehér bort nem ivott, hanem mindég verest”.⁷

Azonos nevű édesapjáról Farkas András két, eltérő hosszúságú verses életrajzot írt 1804, illetve 1810 körül.⁸ Eszerint a debreceni Kollégiumból való kicsapátása után szülei bánatára katona lett, „Erdődi Húszárja”:

Ott mint írást tudó kapván káplárságra,
Mindjárt vágyott volna Generálisságra.⁹

Katonaként sokszor „bé tért Bakhus Templomába”, azaz református lelkipásztor apjához hasonlóan borissza ember volt. Erdődy-huszárként sokfelé járt, Rómán kívül „járt az Álpeseken Nézte Marmátiát”, s amikor „ráunt” a katonaeletre, hazatért.¹⁰ Hazaérése után ismét útra indult, s hét évig járta a világot. Majd megunva a vándorlást, végleg hazatért, s a

Váradí Püspökhöz szolgálatra készült,
De Károlyi Antal Excellenziaja
Maga mellé vévén annak lett szolgálja.

A Károlyi-uradalom szolgálatában kerülhetett Hódmezővásárhelyre. Károlyi Antal mellett eleinte pohárnok volt, majd egy-két évig sáfár. Elszegényedett, bort kedvelő református lelkipásztor apjától csak egy „oláh tehene”-t kapott, melyhez szerzett „hatvan szarvasmarhát”. Kis vagyont gyűjtve megvált a Károlyiaktól, önálló gazdálkodást kezdett, s Békésszentandrásra költözött, hogy Öcsödön lakó apja közelében éljen. Közben megházasodott.¹¹

Berei Farkas András keresztelési bejegyzése szerint a család 1770-ben már Hódmezővásárhelyen lakott. Az apai ház a város Tarján nevű részében állt. A családi lakhelyet idősebb Farkas András adósságai – melyek elkényeztetett, vándorköltővé lett fia révén keletkeztek – miatt elárverezték, s azt a város vette meg „Serháznak”. A szülői házat Berei Farkas szerint másként „Megymag kotsmának” nevezték.¹² Alapfokú tanulmányait Hódmezővásárhelyen végezte, majd a debreceni Református Kollégium iratai szerint 1789. április 23-án iratkozott be „Andr. Farkas”-ként, előnév nélkül a kollégiumba.¹³ Bujdosó Andrásnak Deáki Élete című versében így összegezte debreceni éveit:

Örök illatú,
RÓSÁK

és
VIRÁGOK

mellyeket nyújt

a'
Poéta

SZERETŐINEK

XII Darabbhan, Ro'saszin kötetben,

*Rézre mettzett képekkel. jobb rendbe
szedvén, Darabonként*

Második kiadás

ELSŐ DARAB
*Posonyban, és Váttzou
A Felsőbbeknek engedelméből*

Berei Farkas András Örök illatú Rósák... c. könyvének címlapja

[...] Debretzenbe vettem vólt lakásom
A hol bé állottam Músák táborába
És sok szép időmet el töltém híjjába;
Mert itt is tsak nyűg vólt egész életem
Télenn is porba ült drága betsülletem,
Itt oskoláinak negyedik Tavasszát
El-töltvén Bujdosó [...] ¹⁴

Az 1789. évi beiratkozási jegyzékben neve után egy másik kéz további sorsára vonatkozó adatokat rögzített. Az áthúzott „poeta” megjelölés után a következő mondat olvasható: „leghíresebb impostor, Vallását elhagyott Poeta, vásárhelyi”.¹⁵ Az imposztorság összetevői között – az iskola- és templom-kerülés, a henyélés, az előjárókhöz való engedetlenség és a dohányzás mellett – szerepelt a bor mértéktelen élvezete, valamint a „berúgva lármázás” vétsége. Utóbbiért például 1790. január 16-án huszonöt dénár büntetéspénzt kellett fizetnie. Vétségei ellenére jó tanuló volt, s előrehaladt tanulmányaiban. Élete végén keletkezett visszaemlékezésében (1831) megörökítette, hogy elvégezte a poézis osztályt, és ő is a „Debreczeni Músák Táborába” tartozott.¹⁶

Az iskolaszék irataiban 1792. június 16-án kicsapattási ügye volt napirenden.¹⁷ A terjedelmes jegyzőkönyv tanúsága szerint a következő vádak merültek fel ellene: 1. Megfenyegette és megpróbálta kövel megdobálni Miliesz József professzort, a Kollégium rektorát, filozófia és matematika tanárát; 2. Lakótársai előtt kevélyen, magát dicsérve lopásban részesnek mondta magát. A második vádpont kapcsán a jegyzőkönyv szerint az iskolatársak közül Kováts József, Nagy Gábor és Bányai Sándor így idézték fel a vádlott meggondolatlanul dicsekvő szavait: „Szerencsés voltam Oeconomus koromban: mert szabadon járhattam a Senior házában; quibus Alexander Bányai addit: Mikor a Senior félre fordult, el tsiptem az asztaláról a pénzt.” Azt is ellene vallották, hogy a pünkösdi legációból visszatérve a kapott javak közül nem szolgáltatta be a „Souverain d'Or”-nak nevezett aranypénzt, amit a kezében láttak, s így kérdezgette őket: „[...] mennyire térszen 12, tizenkét Arany ha egy Souverain is van közte.” Vétkei közé sorolták végül, „hogyminden nap sokat költ borra, malosára és czukorra: sőt maga ditsekedett, hogy egyszer két Forint árú malosát vett.”

Kicsapattása után szinte holtáig vándorolt. Bejárva az ország legnagyobb részét – életrajza szerint – Farkas többször járt Tokajban. 1810 augusztusában Kassára vándorolva itt azért nem pihent meg, nehogy számos ismerősének látogatása megakadályozza a tovább vándorlásban.

Ekkor a települést a következő versezetben örökítette meg:

TOKAJ

El-megyek mellette, nem megyek Tokajba,
Bár feresszenek-meg ott téjbe és vajba.
Inkább borba mártson mint forró olajba,
Szent János Keresztit viselem sok bajba.
Kik ennyi el-viselt keresztimre néznek,
Engem is mondhatnak Keresztes Vitéznek
Mert sok keresztekkel, keserves bajokkal,
Hartzolt az életem mint erős Bajnokkal,
Eképpen szenvedtek a régi Mártírok,
Sok szenvedésimről könyvet azért írok.
Szántó, Tály, Liszka, Tartzal, Mád, Keresztúr,
A Szüreten tudom lesz ott sok Nemes Úr.
Török, Komjáti, Kis, Kotzka, Pósa, Kádas,
Szántó jobb szívvel fog reménylem, mint Nádas,
[...]
Túrótzi, Katskovits, Szobonyó, és Bene,
Itt még többeket-is említeni kellene.
Magyari Urat-is fel-keresem Mádon,
Ha Aradról szakadt, sokszor volt Tsanádon
Fehérvárit-is ott ismérem hírében,
Patai Sámuel, Csekó-ház völgyében.
Karátsonyom lenne, ha Tokajba mennék,
Karátsonyi Úrnak mert kedvibe lennék.
Karátsonykor annál ennék sok kalátsot,
Láttál é valaha már papíros átsot?
En-is tsinállok sok papíros forgátsot,
A Gróf Forgáts bírja Hangátsot és Gátsot.
Ha sok szeretőket Szüretben találnek,
En-is bő Szüretet magamnak tsinálnék.¹⁸

1821 nyarán is Tokajban tartózkodott, s a közeli Bogdányban és Tarcalon pusztított tűzvészben megkárosodott Barkóczy Jánost vigasztalta verseivel. 1821–1822 telét saját állítása szerint Tokajban töltötte, ahol „harmadik saját Házikó”-jában lakott. 1822 januárjában arról írt, hogy „koporsója poráig” tokaji házikójában kíván maradni, de a jó idő beköszöntével, április 24-e után már újabb erdélyi utazást tervezett.¹⁹ Tokaji házát ismeretlen körülmények között 1823-ban elkőtyavetyélte.

Vándorköltőként rendszeresen megverselte kedvenc ételeit és a jó borokat.²⁰ Farkas nem vetette meg a jó ételt és italt, s a tudatosan vállalt alkalmiságról vallott nézeteit többször e motívumot felhasználva rögzítette:

Idd meg ha kínálnak örömök divátját
E ditsó Hív Párnak hármaztasd vivátját (1808)
Gödöllön töltöttem én is jó napokat,
Ott a Fő Exactort, és Kasznár Urakat;
Hogy meg látogattam: pompás asztalokhoz,
Ültettek jó Egri, Ménesi borokhoz.
Bús gondolatimat itt borral le öntvén,
Poharával e jó gazdánkat köszöntém. (1810)²¹

Gyakori a versíráshoz ihletet adó jó bor emlegetése; amikor például 1810-ben Szent Erzsébet napján Tsorba Sámuel kassai bőrkikészítőnél vendégeskedett, „Nemes és Nemzetes Hétzei János Úr” és Erzsébet nevű lánya köszöntésekor versebe szedte az elfogyasztott jó borokat is:

Tokait és mászlást ittam tsak Házánál.
Illy drága italból midőn részésülök,
A Poésisomban újra lelkesülök. (1810)
Más alkalommal ugyanerről így írt:
Músám is bor nélkül versit el-hibázza
Mikor a szomjúság kis torkát tsigázza (1812),
illetve
Poétában vénát, tüzet, a bor tsinál. (1825)²²

Irodalomelméleti nézeteit fejtegetve sem feledte el a bor emlegetését. A mondataalakzatok közül a sokszor és szívesen alkalmazott adiectio használatát például a következőképpen indokolta: „Cicero ama híres Pogány [...] az ékesen szállásnak Tanító mestere, az asztal felett, és Bor közben meg engedte a tréfát; azért is (intra parenthesis)” ő maga az 1809-es szegvári főispáni beiktatás megünneplésekor mulatozás közben szórakoztatásként elmondta egyik kedvelt anekdotáját Doktor Szekérről, s azt változatlanul formában megjelentette.²³

Farkas stílusának több összetevője a közköltészet stílusfordulataival mutat rokonságot. Lakodalmi köszöntők, vőfélyversek hangulatát idézik a Divényi Antal Pest vármegyei jegyzőnek házasságkötése alkalmából címzett jókívánságok, melyekből a bor sem hiányzik:

Ne legyen szükibe Házadnál a bor, só!
 Mindég tele legyen az olajos korsó!
 Úgy a túrós bodon, és a sajtos tonna
 Szelemenben függjön az avas szalonna!
 A liszt ki ne fogygyon soha a vékádból!
 Sem a Must szüretkor a sajtoló kádból!²⁴

A mulattatókat idézik az „Igyál te-is Butélia! / Ez a Magyarok módija”,²⁵ vagy a

Tölts kotsmáros az ittzébe
 Elég van még a Pintzébe.
 A katona Isten Fia,
 Úgy mondja a História
 Ha le-vágom a Frantziát
 Véggel hozom az Angliát²⁶

sorok. Egy-egy találó kifejezése, így például az „öröm bora” önmagában is költői erőt hordoz. Ugyanakkor ez az érzékletes nyelvi kapcsolat – a mesterkedő- és a közköltészeti szövegekhez hasonlóan – veszít hatásából a Farkas-féle, sajátos szövegkörnyezetben:

De reményelném, a könyv tseppek lesznek öröm Borai,
 Ha magokat jól forgatják Megyénk Vitéz Urai.²⁷

Nem ritkák a szerző személye iránti jóindulatra hangoló, humoros, többek között a bort emlegető jókívánság-verskezdetek sem. Így például 1810-ben:

Fő Ispányi székkelt újjúlt Nemes Borsod!
 Búzád, borod, bőven legyen sód, és borsod!²⁸

A magyar történelemből származó toposzok közül a ‘Magyarország a kereszténység védőbástyája’-t és a ‘Pannónia gazdagság’-át – az utóbbit esetenként Kánaánként emlegetve – több patetikus változatban, egymással összekapcsolva is versbe szedte. A fertilitas (gazdagság) egyik összetevője rendszeresen a bor :

Édes Magyar Hazám Őseim Hony helye!
 Téjjel, mézzel folyó Kanahán mezeje!
 A Kereszténységnek Te erős Kő Fala!

És sok Nemzeteknek Istápja, Gyámola!
 Bor, Búza, és élet bő gazdag termője!
 Pán hízott ökrinek híres legelője!²⁹

A verseket lezáró formula esetenként szólásmondás is lehet, így például „Hozz bort szép szó: fizess nem jó”.³⁰

A bort emlegetése nem hiányzik a nyomtatványok szövegébe szőtt közmondásokból sem. Az 1826-ban Vácott megjelent Diéta [...] című nyomtatványban olvasható az az ismert mondás, hogy „A jó bor tüzér nélkül kapós, és kelendő”. A rendszerint egy-egy nyomtatvány címet követő, mottószerű versezetekben is emlegeti Farkas a bort, így A miskóltzi gyűlés[...] ([Kassa] 1810 [Füskúti Landerer Ferenc]) címlapján:

Útazás életünk a még meg – nem halunk
 Kotsmárosné? Van é jó paprikás halunk?
 A hal vízben lakik, (de a bort szereti
 Az ember) az ágyát ha annak meg veti.

Összegezve az elmondottakat, Farkas írói „gyakorlottsága” révén szívesen élt a közkézen forgó, bort és a borok legnemesebbikét, a tokajit emlegető toposzokkal, az elődöktől is használt szókészlettel és a XIX–XX. század fordulójára közhellyé kopott, divatos kifejezési formákkal. A közköltészetből, a ponyvanyomtatványokból, a fél-népi és népies irodalomból ismert módon, sajátos gondolkodással, gátlások nélkül illesztette egymás mellé a „boros” gondolatokat, felidézve ezzel távoli műfajokat, formákat és tartalmakat.

JEGYZETEK

1. A tanulmány alapjául szolgáló, a Borda Antikvárium kiadásában megjelenés alatt álló monográfia: Knapp Éva, „A Lói Tanács Zabolázója” Berei Farkas András vándorköltő élete és munkássága (1770–1832).
2. Nagy-Zajtai Zajtai István [Matók Béla? Vas Gereben?], A feltámadt peleskei nótárius levelei, Napkelet 1857, 32. sz., 513–515, itt: 514.
3. Nagy-Zajtai, i. m. (2. jegyzet) 514.
4. „Úgy csúfolják, hogy a Peleskei Nótárius. Külön divatot eszelt ki magának és hiába akarják kapacitálni a barátai, nem akar letenni róla. Azt mondja, minden magyar embernek így kellene jární és hogy jönni fog idő, amikor egyébbel nem fogjuk tudni bizonyítani magyar voltunkat, csak a ruhánkkal.” Csathó Kálmán, Kérő a Kappel-házban = Uő., Ezernyolcszázhuszonöt. Elbeszélések, Budapest é. n. Singer és Wolfner, 17–39, itt: 25–26; vö. Ratzky Rita, Petőfi öltözködéséről

= Tények és legendák, tárgyak és ereklyék, szerk. Kalla Zsuzsa, Budapest 1994, 91–103.

5. [Borda Lajos], 2. ajánlójegyzék, Budapest 1984 Borda Antikvárium, 22.

6. Berei Farkas András, A miskolci gyűlés és a verselő műsának Budáról Kassára való utazása [...], [Kassa] 1810 [Füskúti Landerer Ferenc], 71–72.

7. Hóldmezei Berei Farkas András, A Lói-Tanáts, [...], Szegeden [1804] Nyomt. Grün Orbánnál, 14; Berei Farkas, i. m. (6. jegyzet) 71–72.

8. Berei Farkas, i. m. (7. jegyzet) 1–6; Berei Farkas, i. m. (6. jegyzet) 72–77.

9. Berei Farkas, i. m. (6. jegyzet) 74–75; „Gróf Erdődi Regementje” felirattal 1789-ben Czetter Sámuel rézmetszeten örökítette meg az Erdődy-huszárok katonai viseletét. A kézzel színezett rézmetszet megjelent a Hadi és más nevezetes történetek 1789, I. szakasz 1. képmellékleteként. Vö. még, Rózsa György, Czetter Sámuel (Egy magyar rézmetsző a 18–19. század fordulóján, A Magyar Művészettörténeti Munkaközösség Évkönyve 1952, 97–139, itt: 118, Nr. 4/a.

10. Berei Farkas, i. m. (7. jegyzet) 8–9, 10–11: „Nagy Vitézségéről Haza jelt is hozott / Azt, hogy volt hét sebbel teste plezúrozott.”; vö. Berei Farkas, i. m. (6. jegyzet) 74–75.

11. Berei Farkas, i. m. (7. jegyzet) 13–15; „Adta magát osztán a Szent Házasságra, / Benyhe Kis Katalint társúl el jegyzette, / Ki Hóld vize partján származását vette.” Berei Farkas, i. m. (6. jegyzet) 75–76.

12. A városi serházzól említést tesz Nagy Ferenc is 1819-ben megjelent városléírásában. Nagy Ferentz, Hód Mező Vásárhely Várossa rövid rajzolatja, Tudományos Gyűjtemény, II. kötet, Pest 1819 Trattner J. T., 34–57, itt: 37.

13. A kollégium diákjai és professzorai, 1552–1844, Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Levéltár, Debrecen (a továbbiakban: TtREL), II.28. e.1. 207.

14. Berei Farkas, i. m. (7. jegyzet) 108–112.

15. A kollégium diákjai és professzorai, 1552–1844, Debrecen, TtREL II.28.e.1. 207.

16. [Farkas András], Örök illatú rósak és virágok mellyeket nyújt a Poéta szeretőinek [...]. Második kiadás. Első darab, Posonyban, és Vátzon [1831] ny. n., [181v.

17. Acta Sedes Scholasticae Judiciaria in Collegio Reformatorum Debrecinensi ab Anno 1792–1797, TtREL II.10.a.9, 4–5; Causa 6.

18. Berei Farkas, i. m. (6. jegyzet) 66–67.

19. Szinyei Farkas, A haza kétszer kötött, négyszer bomlott békessége [...], Szegeden [1822] Nyomtatott Grün Orbán betűivel, *2v; [Farkas András], Új Jerusálem Isten várossa [...], H. n. [1822] ny. n., 16.

20. Ugyanakkor fitorogva emlegette a gombát, a kelkáposztát, krumplit, retket, tejes ételeket és a halat. Így pl. Hóldmezei Berei Farkas András, Pannónia öröme [...], Budán 1800 Nyom. Özvegy Landerer Katalin betűivel, 67–68; Hóld mezei Berei Farkas András, Buda szabad királyi várossában az ezer nyölt száz hetedik esztendőben tartatott Dieta [...], Pesten 1808 Trattner Mátyás betűivel, 20–21.

21. Farkas András, A mecénás és a poéta [...], H. n. [1807] ny. n., 12; Berei Farkas, i. m. (6. jegyzet) 33.

22. Berei Farkas, i. m. (6. jegyzet) 109; Berei Farkas András, Örök illattal szagokodó poétai virágok [...], [Pozsony 1812 Snischek Károly Gáspár], *5r; [Farkas András], Tekintetes Nemes Borsod Vármegyei tiszt-választó Gyűlés. és be kísérő nemes bandérium. Második kiadás. Az első kiadásban esett hibáktól megtisztítva [...], H. n. [1825] ny. n.,)(2r.

23. Berei Farkas András, Fő méltóságú Gyaraki Grassalkovich Antal úr ő hertzegegségének Tsászári Királyi Kamarásnak, Gödöllő, Hatvan, Baja, Débrő és több Uradalmok örökös Urának, Szegvár helységében böjt más hava 8dik napján 1809dikben tekintetes Tsongrád Vármegyének fő – ispányi székébe bé iktató gyűlése, Szegeden [1809] Grün Orbán betűivel, 7.

24. Hóld mezei Berei Farkas András, Mennyegzői versek mellyeket Divényi Antal urnak, Tekintetes Nemes Pesth Vármegye Betsületbéli Jegyzőjének. Tek: Nógrád Vármegyében Mohorából való Plachi Helena Kis Aszszonnyal Karátson Havának 12-dik napján 1807. Esztend. Történt Házassági szerentsés egybe keléseknek emlegetésére és örök emlékezetekre szerzett, Vátzon 1807 Maramarosai Gotlib Antal betűivel, 6.

25. Hóldmezei Berei Farkas András, Pannónia öröme. Mellyet most másodsor adott ki – – Az Erdélyi Musáknak Barátyta, Szegeden 1803 Nyomtat. Grün Orbán betűivel, 67.

26. Berei Farkas, i. m. (7. jegyzet) 9.

27. Hóld-Mezei Berei Farkas András, Pannónia szomorúsága, az-az: a magyarországi nemesek fel-keléseket tárgyzó-könyvetske: melly-is A Felséges Ausztriai Udvar által hirdettetett a Bika Jegynek huszonhatodikán, 1797. Esztendőben. A késő-maradéknak emlékezetére szerzette – – A Magyar Országai Tekintetes Kir. Táblának hites Nótáriussa, az Erdélyi Musáknak Barátyta, Budán 1801 Nyomtatott Özvegy Landerer Katalin betűivel, 39–40. A kifejezés távolról hasonló nyelvi szembeállításban Vörösmarty Mihály Vén cigány című versében is megtalálható: „Szűd teljék meg az öröm borával, / Húzd, s ne gondoldj a világ gondjával”.

28. Berei Farkas, i. m. (6. jegyzet) 7.

29. Berei Farkas András, Buda szabad királyi várossában az ezer nyölt száz hetedik esztendőben tartatott Dieta, vagy magyarosítva: FelségesHázánk Öseink és vérrel nyert hajdani Vitézlő Magyar eleink igaz, és valóságos örökös Jussainak, és a Köz Bátorság oltalmazásának; úgy a köz népnek tsendességben, és bődög állapotban helyheztesésének ki ezközlésének fel találására, meg fontolására, és a leg szentebb egyenesség mértéke szerént helybe hagyására, és Végzése más-sainak ki adására; Hazabéli Fő Papjaink, Világi Fő Rendjeink, Hertzegeink, Grófjaink, Báróink, és Nemeseinknek Országos nagy Gyűlése, Mellyet Honnyai szeretetétől indittatván versekkel le irt a Hód vize partján, és mezején született – – Haza szolgálja, Szegeden 1809 Grün Orbán betűivel, 54.

30. Hóld Mezei Berei Farkas András, Az Arany Tsillagnál Egy Kassai Nemes Polgárnak; egyszersmind traktért tartó Árendátornak, nemes, nemzetes, vitézlő Horvát Mihály úrnak, szerentsésen el ért neve napja örömére irt köszöntő versek Pestről egy régi jó barattya, – – által, [Kassa] 1810-dikben [Füskúti Landerer Ferenc].

BÉKÖSZÖNÉS A SZŐLŐS- GAZDÁKHOZ!

Jó napot jó Uram! jó Szőlő' Gazdája!
 A' jó Gazdasszonynak zsiros a' Konyhája,
 A' jó szót a' Gazda jó szívvel fogadja,
 Ha jók leszünk, a' jót az Isten úgy adja.
 De ha jók nem leszünk, jót se reménylhetünk,
 Úgy fogunk aratni a' hogy szántunk, vetünk.
 Vassal a' rossz földet hasztalan szántottuk,
 Ott gazt, tövist jókor ha ki nem irtottuk,
 A' magot megfőjtá, így nem arathattunk,
 A' munkáink után magot se kaphattunk.
 A' Szőlőjinket is hányszor kapáltattuk,
 Munkássának a' bért csak hijjában adtuk.
 Hol száz akót vártunk, csak száz ittét kapánk,
 Sovány száraz földben majd kettétört kapánk.
 A' millyenek voltunk, olyan volt az áldás,
 Hogy az elvett jókért nem volt háláadás.
 Szerettük a' termést a' tsűrbe takarni,
 És a' sok ezreket rakásra kaparni,

Részlet Berei Farkas András Örök illatú Rósák... c. könyvéből Tokaj, 1970

JÁNOS ISTVÁN Az arany szőlővessző legendája

Aranszőlő, aranyvessző,¹ arany venyige és egyéb arany gyümölcsök és vegetáliák legendája jól ismert a magyar népmesevilágból, s bizonyos, hogy egyrészt a görög-római mítoszvilággal tart igen szoros kapcsolatot, másrészt pedig átveszi a keresztény hagyomány is, éppen a szőlő ismert bibliai példázatjellege miatt.

Magyarországon nagyjából a 15. századtól kezdve terjed el az a mese (mítosz), hogy bizonyos helyeken (és ezek nem véletlenül a mindenkori legtöbbször becsült magyar borvidékek voltak) a szőlőtőkék arany venyigét vagy arany fürtöket termettek. A monda forrásvidékét Mátyás király humanistái körében kell keresnünk, akik a fentebb már említett eszményi fertilitás (termékenység) képzetét kívántak vele erősíteni, s mellesleg még erősen hittek is benne. Galeotto Marzional találkozhatunk az arany szőlővessző első magyarországi említésével. Mátyás király kiváló, bölcs, tréfás mondásairól és tetteiről... írott könyvében a Szerémség hallatlan termékenységét dicsérve kitér az itt bokrokban termő aranyvesszők ismertetésére is: „...az arany olyanformán terem arrafelé, mint a cserjék, a spárgához hasonlatosan, vagy nem egyszer, mint a szőlőtő köré tekeredő kacsok. Többször két hüvelyknyiek, sokszor láttam magam is. De ez az arany spárgabokor vagy tőke köré fonódó szőlőkacs nem valami tiszta arany; a rajnai arany fajtájára üt. Állítólag a gyűrűk, melyek ebből a természetes aranyból készülnek, meggyógyítják a bibircsókot. (Könnyű ilyet készíteni, mert ugyan mi fáradság meghajlítani az aranyat körül fogni vele az ujjat?) nekem is van egy ilyen aranybokorról való gyűrűm.” (Kardos Tibor fordítása)² Ugyancsak megfellebezhetetlen szaktekintélyként nyilatkozik Pietro Ransano Epitome rerum Hungaricarum (Kivonat a magyar történelemből) című munkájában: „És ami csodálatos, az aranytermő helyeken levő szőlőkben jó ujjnyi vagy fél lábnyi hosszú arany vesszőcskéket szednek; ilyenfelét számosat, megvalljuk, mi is láttunk.”³

Ennél összetettebb, már-már valóságos mítoszi háttérrel rendelkezik a Mátyás király udvarából származó iható arany legendája, melyet Sárközy Péter ismertetett az olasz szakirodalom nyomán.⁴ Mátyás még 1470-ben veretett Velencében Patrona Hungariae feliratot viselő arany dukátokat majdnem színaranyból. Hamarosan elterjed az orvosok és alkímisták körében, hogy ezekből a dukátókból készített arany szirup, az aurum